

prepoznati pre svega kod unutrašnje razvojne dinamike "kapitalističkog svetskog sistema" odnosno u imperijalizmu koji je zahvatio nacionalni i međunarodni poredak. To su: 1. sukobi između najmoćnijih kapitalističkih država koji su izazvali dva svetska rata, iz čijeg rasula je izišla Oktobarska revolucija; 2. društvene i političke klasne napetosti u razvijenom kapitalizmu; 3. napetost između metropola i kolonija, odnosno polukolonijalne periferije; 4. hladnoratovski sukobi-napetosti između socijalističkog i kapitalističkog vojnopolitičkog lagera. U drugoj polovini 20. veka hladnoratovska konstelacija sukoba je "naddeterminisala" ostale međunarodne formacije sukoba i uticala na unutrašnje uslove razvoja država. Ne bi trebalo potceniti značaj protivrečnosti isteklih iz unutrašnjeg razvoja realsocijalizma i odnosa između socijalističkih zemalja (kinesko-sovjetski sukob i sovjetske intervencije u lageru). Ali ove protivrečnosti ne relativišu nadmoć onih spletova protivrečnosti i konstelacija sukoba koje su povezane sa razvojem "kapitalističkog svetskog sistema" (Deppe, 1997, S. 117). Premda je evropski 20. vek na svom kraju ugradio u pobednički kapitalizam socijalne mere i pobedu nad fašizmom kao tekovine jednopartijskog socijalizma i Crvene armije (koji nije tabula rasa kako kaže Furet), nadvladali su determinizam i snaga dugih istorijskih procesa. Zbog njih 20. vek postaje sve duži, produžava se i vraća se u maticu dugih procesa, koje je izmenio manje nego što se ranije činilo (Kocka).

Stabilni režimi podeljene vlasti na evropskom kontinentu učvrstili su se tek nakon 1945. Krajem 20. veka slabe vrednosti društvene solidarnosti i gubi se kontrola nad dinamikom akumulacije oslobođene kapitalističke ekonomije. Modernizacija u metropolama kapitalizma (SAD, Zap. Evropa, Japan) nije nošena samo novim tehnologijama nego i iščezavanjem socijalnopolitičkog zaštitnog talasa koji je tokom kratkog 20. veka (1914-1990) postojao kao rezultat klasnih borbi, kriza kapitalizma i realnog socijalizma koji je sputavao "divlji" kapitalizam (Depe, Hobsbaum). Na periferiji kapitalizma gomilaju se protivrečnosti kao izvori nasilja, dok optimisti govore o razvoju tehnologije, globalizaciji, slabljenju granica i prelazu u epohu neograničene ekonomije. Na drugoj strani pesimisti drže da se sa nestankom evropskog socijalizma pojačavaju i ubrzavaju kapitalizmu svojstvene tendencije ka socijalnoj i ekološkoj katastrofi. Optimizam leveice s početka veka zamenio je Fin de Siecle pesimizam. Habermas govori o "epohi nepreglednosti", nesigurnosti i krize u kojoj je nakon kratkog perioda opala "euforije pobednika", J. Rozenau (Rosenau) o "epohi turbulencija" u kojoj se svetska privreda u jezgu trijade SAD–Japan–Zapadna Evropa sve više ekonomski integriše, a politički dezintegriše. Reč je o složenom procesu koji strukturno blokira promišljanje alternativa vladajućoj liberalnoj viziji društva.

Epohalnu svest treba poimati dijalektički. Još je Niče zapazio da je svaka istina paradoksalna, kod Hegela je to jedinstvo suprotnosti, kod Marksa dijalektika istorije (upadljiva u elokventnoj oceni uloge buržoazije u Manifestu KP), kod Mertona razlika latentne i manifestne funkcije. U sociološkom smislu to znači da svaka ocena složenosti epohe ili krupnih prekretničkih zbivanja mora biti višeslojna tj. počivati na pažljivom raščlanjavanju različitih segmenata, ali i uočavanju ključne dinamične funkcije i njenom izdvajanju od manje ili više sporednih uloga i dejstava. Ne manje je važno načelo da je istina celina, tj. ne mehanički skup različitih aspekata složenih zbivanja niti struktura saznanjoteorijski pođednako značajnih aspekata već počiva na razdvajanju dubinskih od površinskih determinističkih sklopova i njihovom poređenju u različitim prostornim i vremenskim celinama.